

KSIAŻNICA
ŚLĄSKA

Książnica Śląska t. 36, 2023

ISSN 0208-5798

CC BY-NC-ND 4.0

ALINA BUDNIAK

Uniwersytet Śląski

Czasopismo pedagogiczne „Chowanna” jako przejaw działalności Instytutu Pedagogicznego w Katowicach

Streszczenie

Artykuł opisuje powstanie i działalność jednej z ważniejszych polskich instytucji naukowych powołanych do życia na Górnym Śląsku w dwudziestolecie międzywojennym – Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Przedstawiono najważniejsze cele, zadania oraz organizację Instytutu, który uroczyście zainaugurował działalność 28 października 1928 roku. Szczegółowo opisano najważniejsze wydawnictwo Instytutu – czasopismo pedagogiczne „Chowanna”. Periodyk ukazywał się od 1929 do 1939 roku. Przez pierwsze dwa lata był czasopismem naukowym, teoretycznie opracowującym zagadnienia pedagogiczne, psychologiczne, socjologiczne i kulturowe. Później pełnił rolę popularyzatora i krzewiciela polskiej kultury pedagogicznej oraz przybliżał czytelnikom działalność katowickiego Instytutu Pedagogicznego. Od 1935 roku do czasopisma dołączano regionalny dodatek „Sprawy Szkolne na Śląsku”.

Słowa kluczowe

Instytut Pedagogiczny w Katowicach, „Chowanna”, „Sprawy Szkolne na Śląsku”, czasopismo pedagogiczne, nauczyciele, oświata na Górnym Śląsku

Wśród wielu instytucji kultury powołanych do życia na Śląsku w dwudziestolecu międzywojennym – by wymienić tylko niektóre z nich: Teatr Polski (1922), Biblioteka Sejmu Śląskiego (1922–1923), katowicka radiostacja Polskiego Radia (1927), Śląskie Towarzystwo Muzyczne i Konserwatorium Muzyczne (1928), Śląskie Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych (1928), Śląskie Towarzystwo Literackie (1928), Śląskie Towarzystwo Wystaw i Propagandy (1928), Muzeum Śląskie (1929) – w 1928 roku został utworzony Instytut Pedagogiczny w Katowicach, będący zaczątkiem uczelni wyższej w regionie.

Utworzenie Instytutu Pedagogicznego

Tadeusz J. Dobrowolski w Biuletynie nr 17 Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach opisał początki Instytutu Pedagogicznego. Jak podaje, w 1927 roku władze województwa rozważały możliwości i warunki utworzenia w Katowicach uniwersytetu i politechniki:

Widziały one w przyszłym uniwersytecie jeden z istotnych czynników silniejszego związania ludności okręgu przemysłowego Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego z Macierzą, zwłaszcza przez wykształcenie liczniejszych kadr rodzimej inteligencji polskiej na Górnym Śląsku, której brak dawał się wówczas szczególnie dotkliwie we znaki¹.

Mimo utworzenia uchwałą Sejmu Śląskiego w 1924 roku funduszu stypendialnego im. Karola Miarki dla kandydatów pochodzących z regionu na studia wyższe w innych częściach Rzeczypospolitej, niewielki był odsetek studiujących w Krakowie, Warszawie czy Poznaniu². Skłoniło to władze województwa do podjęcia starań o powołanie wyższych uczelni na Śląsku³. Jednak zarówno przedstawiciele ośrodków naukowych (z Warszawy, Lwowa i Krakowa), jak i władze państwowe (w osobach Kazimierza Bartla, premiera i ministra oświaty, oraz Ignacego Mościckiego, prezydenta) sprzeciwiały się tej inicjatywie, argumentując decyzję brakiem kadr wykładowców, a przede wszystkim koniecznością „zеткиenia młodych Ślązaków z kulturą centralnej Polski”⁴.

Organizowaniem i popularyzowaniem polskiej nauki na Śląsku zajęły się więc takie instytucje i towarzystwa naukowe, jak: Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku, Biblioteka Sejmu Śląskiego (przekształcona w 1936 roku w Śląską Bibliotekę Publiczną), Muzeum Śląskie i Instytut Śląski⁵. Ze względu na potrzebę przygotowania merytorycznego i dydaktycznego nauczycieli pracujących w szkołach woje-

¹ T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, Katowice 1960, s. 5.

² W roku 1927/28 z ziemi cieszyńskiej, liczącej wówczas 165 tys. ludności pochodziło ok. 500 studentów stypendystów, a z Górnego Śląska, liczącego ok. 1,1 miliona ludności tylko ok. 200 studentów – dane za: T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 6.

³ Wiosną 1928 roku odbyła się w tej sprawie konferencja władz województwa Śląskiego i działaczy społecznych pod przewodnictwem wojewody Michała Grażyńskiego, naczelnika Wydziału Oświecenia Publicznego Ludwika Ręgorowicza, posła na Sejm Rzeczypospolitej Karola Grzesika i innych – podają za: T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 7.

⁴ T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 7.

⁵ L. Ręgorowicz, *W sprawie założenia uniwersytetu w Katowicach*, „Słowo Powszechne” 1959, nr 44, s. 4.

wództwa, z inicjatywy zarządu Okręgu Śląskiego Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (TNSW) wiosną 1927 roku uruchomiono cykl wykładów akademickich z zakresu języka polskiego, historii literatury, matematyki, geografii i fizyki (wraz z metodyką ich nauczania), a także pedagogiki, prowadzone przez profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego⁶.

W lutym 1928 roku jeden z wykładowców pedagogiki, prof. Zygmunt Myslakowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego, przedstawił Ludwikowi Ręgorowiczowi, naczelnikowi Wydziału Oświecenia Publicznego⁷, opracowany przez siebie szkic organizacyjny Instytutu Pedagogicznego⁸. Organizacje nauczycielskie (takie, jak: Śląski Okręg Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, Polski Związek Nauczycieli Szkół Powszechnych, Chrześcijańskie Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Powszechnych, Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Średnich na Śląsku) w czerwcu 1928 roku opracowały statut towarzystwa, którego celem miało być założenie i utrzymanie Instytutu Pedagogicznego⁹. Powstałe pod auspicjami L. Ręgorowicza Towarzystwo Instytutu Pedagogicznego¹⁰, zrzeszające różne organizacje nauczycielskie, nadało Instytutowi charakter świecki¹¹ i powierzyło jego kierownictwo prof. Zygmuntowi Myslakowskiemu. Uroczysta inauguracja działalności Instytutu (przy udziale władz państwowych, samorządowych oraz licznie zgromadzonych nauczycieli) odbyła się 28 października 1928 roku w auli Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Katowicach przy ul. Mickiewicza¹².

O znaczeniu inicjatywy powołania Instytutu Pedagogicznego w Katowicach świadczy także fakt utworzenia 5 maja 1930 roku w nieodległym Bytomiu katolickiej niemieckiej Akademii Pedagogicznej (Pädagogische Akademie), jako przeciwwagi dla działalności Instytutu. Akademia – oprócz kształcenia nauczycieli – prowadziła działalność antypolską, a po 1933 roku nacjonalistyczną¹³.

Cele i zadania Instytutu Pedagogicznego

W broszurze informacyjnej Instytutu Pedagogicznego tak sformułowano najważniejsze cele placówki:

Cele, które mają przyświecać pracom Instytutu leżą w dziedzinie wychowania w najszerszym tego słowa znaczeniu. Obejmują więc zarówno wychowanie, jak i nauczanie; zarówno wycho-

⁶ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, Katowice 1930, s. 4–5.

⁷ Wydział Oświecenia Publicznego był władzą szkolną w województwie śląskim, podlegającą bezpośrednio wojewodzie śląskiemu oraz pośrednio Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

⁸ T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 10.

⁹ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 5–6.

¹⁰ Zarejestrowane w Sądzie Grodzkim w Katowicach 31.08.1929 roku, podają za: E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 7.

¹¹ T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 16–17; autor opisuje trwające wówczas dyskusje na łamach prasy katowickiej dotyczące świeckiego charakteru uczelni (artykuły zamieszczane w dzienniku „Polska Zachodnia”) i pominięcie w składzie Towarzystwa IP delegata Kurii Biskupiej oraz przedstawiciela Koła Katechetów (liczne artykuły na łamach dziennika „Polonia”).

¹² E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 7 i 15.

¹³ T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 5 i 15.

wanie szkolne, jak i przedszkolne i pozaszkolne; sprawy te traktować się będzie ze stanowiska teorii i techniki. Interesować nas będzie nie tylko problem dziecka i jego pracy szkolnej, ale także problem nauczyciela, jego psychologii i roli społecznej. Z nowymi pojęciami i zdobyczami pedagogii i dziedzin pokrewnych chcemy iść nie tylko do nauczycieli, ale także do ojców i matek; sądzimy, że odpowiedzialność za wyniki wychowania musi się rozkładać na dom i szkołę razem, a nie spadać albo na dom, albo na szkołę wyłącznie: stąd problem koordynacji pracy wychowawczej domu i szkoły; stąd także konieczność ulepszania nie tylko metod wychowawczych szkoły, ale także nieustannej rewizji pojęć i nawyków wychowawczych domu¹⁴.

Nowo otwarty Instytut stawiał sobie między innymi następujące zadania:

- a) doksztalcanie nauczycielstwa pod względem pedagogicznym,
- b) kultywowanie i popieranie naukowych prac pedagogicznych,
- c) prowadzenie systematycznych badań i doświadczeń pedagogicznych (pedagogiczna stacja doświadczalna),
- d) kształcenie psychologów szkolnych,
- e) kształcenie lekarzy i higienistek szkolnych pod względem pedagogicznym¹⁵.

Plan pracy Instytutu Pedagogicznego przewidywał następujące dziedziny działalności:

1. Dwuletni Kurs Pedagogiczny.
2. Luźne Powszechne Wykłady z pedagogii i dziedzin pokrewnych.
3. Wykłady Regionalne z dziedziny historii, kultury, zjawisk przyrodniczych i geograficznych Śląska.
4. Prowadzenie Biblioteki Pedagogicznej; kierowanie czytelnictwem; organizowanie wystaw i pokazów bibliograficznych z zakresu pedagogii.
5. Prowadzenie pracowni psychologiczno-pedagogicznej.
6. Prowadzenie szkół doświadczalnych.
7. Założenie Muzeum twórczości dziecka.
8. Wydawnictwo periodycznego Biuletynu Instytutu.
9. Wydawnictwo dzieł naukowych z teorii wychowania i nauczania.
10. Prowadzenie stałej Bibliografii pedagogicznej z literatury polskiej i obcych.
11. Prowadzenie Poradni w sprawach wychowania dla szerokich sfer społeczeństwa.
12. Wciągnięcie szerszych sfer nauczycielstwa do pracy teoretyczno-pedagogicznej przez tzw. Sekcje Współpracy¹⁶.

Precyzując cele i zadania Instytutu Pedagogicznego w czasie wdrażania reformy szkolnictwa (od 1932 roku) E. Czernichowski pisał: „kształtując osobowość nauczyciela czynimy zadość potrzebom szkoły, realizując postulaty szkoły, kształcimy osobowość nauczyciela”¹⁷. Formalnie i statutowo Instytut Pedagogiczny w Katowicach był zakładem doksztalcania nauczycieli, ale spełniał znacznie szerszą rolę:

Pogłębia wykształcenie ogólne i zawodowe nauczycielstwa, oświecła na urządzanych kursach i daje wytyczne dla rozwiązania konkretnych potrzeb szkoły, budzi rozumienie i podnosi kulturę pedagogiczną, wnosi w świat nauczyciela i życie szkoły światło rzetelnej wiedzy i prawdziwej nauki, jest dla swego ośrodka tym, czym gdzie indziej są wydziały pedagogiczne uniwersytetów, instytuty pedagogiczne i pedagogiczne akademie. Instytut Pedagogiczny w Katowicach

¹⁴ *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, Katowice 1928, s. 3–4.

¹⁵ *Założenia Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, „Polska Zachodnia” 1928, nr 165, s. 3.

¹⁶ *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, Katowice 1928, s. 5.

¹⁷ *Z działalności Instytutu Pedagogicznego w Katowicach w latach 1932/33–1933/34*, przedm. E. Czernichowski, Katowice 1935, s. 26.

jest tych innych form odpowiednikiem i pionierem ich na gruncie polskim; zrozumieć więc jego założenia i ocenić działalność można jedynie w związku i na tle tych form¹⁸.

Wyrazem uznania dla pracy uczelni i zaufania, jakim cieszył się wśród nauczycieli i władz szkolnych, było zaliczenie Instytutu Pedagogicznego w Katowicach przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do zakładów równorzędnych takim instytucjom, jak: Państwowy Instytut Nauczycielski w Warszawie, Państwowe Pedagogium, Państwowy Instytut Robót Ręcznych, Konserwatorium Muzyczne oraz przyznanie absolwentom znacznych uprawnień uposażeniowych¹⁹.

Finansowanie Instytutu Pedagogicznego opierało się na opłatach słuchaczy²⁰ (dla słuchacza zwyczajnego, biorącego udział w zajęciach studium – jednorazowy wpis w wysokości 5 zł i 120 zł czesne roczne; słuchacze nadzwyczajni i hospitantci, oprócz wpisowego, wpłacali czesne za zajęcia, w których brali udział – 1 zł za 45-minutowy wykład²¹), subwencjach Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego (podkreślano życzliwość i wsparcie Wojewody Śląskiego, M. Grażyńskiego oraz naczelnika Wydziału Oświecenia, L. Ręgorowicza) oraz wsparciu „niektórych instytucji samorządowych Województwa Śląskiego”²².

Organizacja i działalność Instytutu

Wykłady dwuletniego studium pedagogicznego w Instytucie Pedagogicznym rozpoczęły się 4 listopada 1928 roku w budynku Państwowego Gimnazjum Klasycznego²³, a zapisało się na nie 365 czynnych nauczycieli (w tym 98% nauczycieli szkół powszechnych; wśród nich 259 nauczycieli spoza Katowic)²⁴. Studia miały charakter turnusowy, a nowy rocznik studentów przyjmowano po zakończeniu studiów przez poprzedni zespół – tak więc studia ukończyły cztery turnusy z lat 1928, 1930, 1932 i 1934. Rozpoczęty w 1936 roku turnus był już trzyletni²⁵. Wykłady i ćwiczenia odbywały się co tydzień w piątki i soboty w godzinach od 16.00 do 20.00, a rok szkolny trwał 9 miesięcy podzielonych na 3 trymestry (od 1 października do 22 grudnia 1928 roku I trymestr; od 5 stycznia do 23 marca 1929 roku II trymestr; trymestr III od 5 kwietnia do 1 lipca 1929 roku)²⁶.

Wykłady były podzielone na cztery grupy – grupa A obejmowała „wszechstronną analizę zjawisk wychowania, przeprowadzoną z punktu widzenia biologiczne-

¹⁸ *Z działalności Instytutu Pedagogicznego...*, s. 21.

¹⁹ Dekret MWRIOP z dnia 22 grudnia 1934 roku – podaję za: *Z działalności Instytutu Pedagogicznego...*, s. 3–4.

²⁰ Jak podaje T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 22–23, były one dość znaczne – w roku szkolnym 1928/1929 wyniosły w sumie 33 800 zł.

²¹ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 14.

²² Tamże, s. 14 i 15.

²³ W 1929 roku Instytut uzyskał własne pomieszczenia w budynku przy ul. Wojewódzkiej, z którego wyprowadziły się władze województwa śląskiego. Instytut otrzymał lewe skrzydło parterowe, pozostałe pomieszczenia zajęto utworzone w 1929 roku Konserwatorium Muzyczne.

²⁴ T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 17.

²⁵ Tamże, s. 21.

²⁶ *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, Katowice 1928, s. 6.

go, psychologicznego, logiczno-epistemologicznego, socjologicznego i techniczno-organizacyjnego”²⁷. Wśród zaproponowanych tematów można wymienić np.: „Wybrane zagadnienia z zakresu biologicznych podstaw wychowania”, „Psychologia pedagogiczna”, „Wybrane zagadnienia z zakresu logicznych podstaw nauczania”, „Higiena sali szkolnej”, „Samorząd szkolny”, „Problemy dydaktyki ogólnej”, „Psychopatologia dziecka”, „Socjologia wychowania”, „Nowe typy szkół”, „Podstawy pedagogii seksualnej”, „Higiena zawodu nauczycielskiego”, „Współpraca szkoły i domu”, „Karta indywidualności”, „Dyrektor szkoły”²⁸. Grupa B wykładów obejmowała dydaktyki poszczególnych przedmiotów, np.: „Z zagadnień wychowania fizycznego”, „Dydaktyka nauki języka polskiego”, „Z dydaktyki matematyki na stopniu szkoły średniej”, „Z dydaktyki nauczania na stopniu szkoły powszechnej”²⁹. Te wykłady stanowiły kurs nauczania obowiązkowy dla słuchaczy Instytutu i były tylko dla nich dostępne³⁰. Jak podaje E. Czernichowski, „po ukończeniu wykładów z zakresu pewnego przedmiotu odbywa się egzamin z tego przedmiotu”³¹, a do ich składania dopuszczani są tylko słuchacze zwyczajni. Po złożeniu egzaminów ze wszystkich przedmiotów objętych programem kursu oraz ukończeniu zajęć praktycznych i w pracowniach (o czym informowało stosowne zaświadczenie) słuchacze zwyczajni otrzymywali świadectwo ukończenia Instytutu. Aby nadać rangę uprawnieniom absolwentów, w 1930 roku Zarząd Towarzystwa Instytutu Pedagogicznego wystąpił do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z wnioskiem o uznanie uprawnień służbowych. Po wizytacji ministerstwa (kwiecień 1932 roku) absolwentom Instytutu Pedagogicznego przyznano (dekretom z dnia 27 września 1932 roku) następujące przywileje: pierwszeństwo w ubieganiu się o stanowiska inspektorów szkolnych, dyrektorów szkół średnich i kierowników szkół powszechnych, prawo do objęcia stanowiska w preparandach i szkołach ćwiczeń oraz pobierania osobnego dodatku do uposażenia służbowego³².

Osobna grupa wykładów miała mieć charakter luźnych i krótszych kursów pedagogicznych oraz prelekcji dla rodziców, nadobowiązkowych dla słuchaczy Instytutu, a ich tematyka miała wynikać z zapotrzebowania uczestników kursów. W pierwszym okresie działalności Instytutu proponowano m.in. takie tematy, jak: „Opieka nad niemowlęciem”, „Wychowanie fizyczne dziecka w wieku niemowlęcym i przedszkolnym”, „Gruźlica w wieku szkolnym i jej zwalczanie”, „Wychowanie fizyczne dziewcząt”, „Nowe próby organizacji szkoły”³³. Organizowano także ćwiczenia praktyczne oraz wycieczki. Kolejną grupę wykładów stanowiły propozycje „dla sfer pozanauczycielskich”. Tak je zapowiadano:

Wykłady [...] będą miały charakter regionalny; przedmiotem ich będzie Śląsk, omawiany ze stanowiska etnograficznego, geograficznego, geologicznego, historycznego i artystycznego. Wykłady te będą powszechne³⁴.

²⁷ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 16.

²⁸ *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, Katowice 1928, s. 7–10, 11–12.

²⁹ Tamże, s. 10–11.

³⁰ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 16.

³¹ Tamże, s. 13.

³² T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 23–24.

³³ *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, Katowice 1928, s. 13.

³⁴ Tamże, s. 6.

W pierwszym i drugim roku funkcjonowania Instytutu Pedagogicznego proponowano między innymi tematy z dziejów Śląska, dialektologii oraz kultury materialnej regionu, np.: „Śląsk jako jednostka geograficzna i polityczna w ciągu dziejów”, „Tworzenie się stanu miejskiego a losy Śląska”, „Kultura Śląska Piastowskiego”, „Początki polskiego ruchu narodowego na Śląsku w XIX wieku”, „Dialekty górnośląskie a język literacki”, „Artystyczne zabytki Śląska”, „Etnograficzne właściwości Śląska”, „Swoiste właściwości przyrody żywej na Śląsku”³⁵. Jak podaje E. Czernichowski (prezes Towarzystwa Instytutu Pedagogicznego, a od 1 lipca 1930 roku dyrektor uczelni), niektóre z tych wykładów były wygłaszane przed mikrofonem katowickiej radiostacji³⁶.

Dla słuchaczy, oprócz wykładów, w Instytucie Pedagogicznym prowadzone były ćwiczenia i seminaria w pracowni psychologiczno-pedagogicznej pod kierunkiem prof. Stefana Szumana³⁷. Aby rozwijać naukowe zainteresowania zagadnieniami pedagogicznymi szerokich rzesz nauczycieli powołano tzw. sekcje współpracy. W 1930 roku istniały dwie takie sekcje: pedagogiczna – zajmująca się wpływem środowiska rodzinnego (szczególnie śląskiej rodziny) na wychowanie – pod kierunkiem prof. Z. Mysłakowskiego, oraz psycho-pedagogiczna – badająca wykorzystanie testów – prowadzona przez prof. S. Szumana. Planowano ponadto utworzenie pracowni geograficznej, modelowania i rysunku odręcznego oraz fizycznej³⁸. W 1931 roku utworzono sekcję kształcenia kierowników szkolnych ognisk psychologicznych i poradnictwa zawodowego, przygotowującą przyszłych psychologów szkolnych³⁹. Prowadzono także inne działania mające na celu pobudzenie nauczycieli do pracy naukowo-badawczej – ogłoszono konkurs na pracę z zakresu metodyki geografii, drukowano wzorcowe narzędzia badawcze i bibliotekę przekładów dzieł pedagogicznych⁴⁰. Organizowano również wycieczki naukowe w kraju i za granicę (np. do Austrii, na Kresy Wschodnie, do Warszawy) oraz wycieczkę geograficzną w Tatry⁴¹.

Wśród wielorakich działań Instytutu Pedagogicznego, wspierających przygotowanie nauczycieli do pracy zawodowej, warto wymienić organizowanie konferencji pedagogicznych (np. neofilologiczną – 16.11.1933; dotyczącą karności – 27.03.–15.05.1933), kursów wychowawczych (np. dla nauczycieli szkół średnich – 07.11.1932–24.01.1933), pedagogicznych (np. dla kierowników szkół powszechnych, dla nauczycieli szkół zawodowych, dla wychowawczyń przedszkoli), programowo-ustrojowych (dotyczących nowych programów szkolnych). Organizowano również kursy społeczno-oświatowe na temat organizacji oświaty, zajęć poza-

³⁵ Tamże, s. 14–16.

³⁶ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 17.

³⁷ Tamże, s. 17.

³⁸ Tamże, s. 17–18.

³⁹ T. J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 25.

⁴⁰ Np. arkusz obserwacji wg prof. Döringa oraz tłumaczenie pracy O. Decroly, G. Boon, *Ku odnowie szkoły* – podają za: *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1930, t. 2, s. 387 oraz t. 3, s. 431.

⁴¹ *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1938, t. 6, s. 472.

szkolnych itp., a także rolniczo-ogrodnicze (w związku z rozszerzeniem zakresu treści nauczania przyrody i geografii i zakładaniem ogrodów szkolnych). Zajęcia teoretyczne powiązane były z ćwiczeniami praktycznymi i wycieczkami. Zajmowano się też organizacją ognisk metodycznych (np. dydaktyki przyrody, metodyczno-geograficznego, języka polskiego, historii, wychowania fizycznego). Na uwagę zasługuje także działalność sekcji szkolnych ognisk pedagogicznych, przygotowujących nauczycieli do badań psychologicznych i doradztwa (poradnictwa) zawodowego – które łączyły zajęcia teoretyczne w Instytucie z praktycznymi działaniami w szkolnej poradni psychologicznej w Śląskich Technicznych Zakładach Naukowych⁴². Te prace Instytutu Pedagogicznego niewątpliwie świadczyły o przemyślanej działalności, odpowiadającej na potrzeby środowiska nauczycielskiego regionu.

Wśród wykładowców Instytutu Pedagogicznego byli profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego, m.in.: językoznawcy – Kazimierz Nitsch i Zenon Klemensiewicz, historycy – Stanisław Kot i Jan Dąbrowski, etnolodzy i etnografowie – Jan Stanisław Bystroń i Kazimierz Dobrowolski, pedagodzy – Zygmunt Mysłakowski i Stefan Szuman oraz botanik – Emil Godlewski i geograf – Jerzy Smoleński. Wykłady prowadzili też inspektorzy szkolni i wizytatorzy, dyrektorzy szkół, przedstawiciele władz szkolnych, pracownicy wielu towarzystw, instytucji i organizacji oświatowych.

Przy Instytucie powstała także biblioteka i czytelnia literatury pedagogicznej polskiej i obcej, licząca po roku działalności około 1000 woluminów, 10 tytułów polskich czasopism pedagogicznych i psychologicznych, 12 czasopism niemieckich, 2 francuskie, 2 angielskie i 1 włoskie⁴³. Systematycznie rozwijana i uzupełniana⁴⁴, pełniła funkcję centralnej biblioteki pedagogicznej Województwa Śląskiego, gromadzącej księgozbiór, organizującej wystawy i pokazy, udzielającej informacji bibliograficznych, umożliwiającej studiowanie literatury fachowej. Oprócz wypożyczania i udostępniania zbiorów w czytelni słuchaczom Instytutu (istniała nawet „księga życzeń” dotycząca zakupu nowych pozycji⁴⁵), biblioteka oferowała również dostęp do zbiorów innym nauczycielom. Poczta wysyłała książki indywidualnym czytelnikom spoza Katowic lub wypożyczano paczkę książek przedstawicielowi grona pedagogicznego szkoły w odległych miejscowościach (tzw. „wypożyczenia walizkowe”)⁴⁶.

W roku szkolnym 1930/31 przy Instytucie założono wzorową szkołę powszechną. Tak określono jej zadanie:

⁴² *Z działalności Instytutu Pedagogicznego...*, s. 69–76.

⁴³ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 18.

⁴⁴ W latach 1932–1934 biblioteka liczyła ok. 3000 pozycji i 60 tytułów czasopism naukowych – podają za: *Z działalności Instytutu Pedagogicznego...*, s. 78; w latach 1936–1937 liczba woluminów wzrosła do ok. 6000 pozycji i 80 tytułów czasopism krajowych i zagranicznych – podają za: *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1938, t. 6, s. 472.

⁴⁵ P. Stasiak, *Biblioteka Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, „Zaranie Śląskie” 1936, nr 2, s. 131.

⁴⁶ Tamże, s. 126.

Doskonalenie słuchaczy Instytutu i nauczycielstwa stojącego poza Instytutem na wzorowych lekcjach i pokazach pracy, ale także służyć ma za teren do ćwiczeń i obserwacji z zakresu nauki o dziecku. W przyszłości szkoła ta będzie również terenem do wypróbowania nowych metod pracy szkolnej i nowych systemów organizacyjnych, opartych na naukowo ustalonych zasadach⁴⁷.

Planowano także założenie przedszkola⁴⁸. Szkołą ćwiczeń dla słuchaczy Instytutu była polska, męska, siedmioklasowa Szkoła Powszechna nr 1 im. J. Piłsudskiego w Katowicach przy ul. Jagiellońskiej 18, licząca 10 oddziałów z 415 uczniami. Niektórzy pracujący w niej nauczyciele byli także absolwentami Instytutu (m.in. J. Zborowski, T. Łaciak, A. Spyrka)⁴⁹. Działalność samokształceniową nauczycieli absolwentów Instytutu Pedagogicznego, która była mocno akcentowana już w założeniach uczelni, prowadzono także w ramach Koła (Towarzystwa) Absolwentów założonego w 1932 roku⁵⁰. Zorganizowano w nim szereg sekcji prowadzących również badania naukowe pod kierunkiem wykładowców Instytutu⁵¹.

Już w pierwszych latach swej działalności katowicki Instytut Pedagogiczny zyskał wysoką rangę nie tylko w Polsce, ale i poza jej granicami. W 1931 roku w dzienniku „Polska Zachodnia” ukazał się artykuł pod znaczącym tytułem *Źródło wiedzy pedagogicznej w Katowicach*, w którym pisano:

Nic więc dziwnego, że zainteresowanie I.P. w Katowicach rośnie z dnia na dzień nie tylko w Polsce, ale również zagranicą. Szereg poważnych instytucji pedagogicznych zagranicznych nawiązało z I.P. stały kontakt i wymianę publikacji. Między innymi zainteresowało się żywo pracami i organizacją I.P. Międzynarodowe Biuro Wychowania w Genewie, które w swoim biuletynie z października z.r. informuje zagranicę o tym instytucie, stwierdzając, że należy on do najlepiej zorganizowanych na terenie Polski i że można go porównać z instytutami pedagogicznymi w Jenie, Lipsku i w Wiedniu oraz z instytutem Rousseau’a w Genewie⁵².

Działalność wydawnicza Instytutu Pedagogicznego

W planie pracy Instytutu Pedagogicznego znalazły się także zamierzenia związane z publikacją „dzieł naukowych z teorii wychowania i nauczania” oraz „wydawnictwo periodycznego biuletynu Instytutu”⁵³. Publikacje miały realizować cele i zadania Instytutu, które tak sformułowano w Statucie:

„Wpłynąć na kształtowanie osobowości nauczyciela i przyczynić się do stworzenia nowego typu nauczyciela, który byłby zdolny do realizowania zadań nowej szkoły. Do tego celu zmierza I.P. przez odpowiedni program i metody pracy, stawiając sobie szczególne zadania: a) wytworzyć wśród słuchaczy atmosferę nauki [...], b) wywołać dążność do ciągłego doskonalenia się zawodowego i utrzymywania ścisłego kontaktu z nauką, co jest warunkiem żywot-

⁴⁷ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 18.

⁴⁸ Tamże, s. 18.

⁴⁹ J. Prażmowski, *Szkolnictwo w Województwie Śląskiem. Przedszkola, szkoły wszelkiego typu, nauczycielstwo. Opracowane na podstawie materiałów urzędowych i innych źródeł*, Katowice 1936, s. 60.

⁵⁰ T.J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 27.

⁵¹ *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1938, t. 6, s. 472.

⁵² Dr. Wil. Fr., *Żywe źródło wiedzy pedagogicznej w Katowicach*, „Polska Zachodnia” 1931, nr 57, s. 9.

⁵³ *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, Katowice 1928, s. 5.

ności nauczyciela i uchronienia go od rutyny i skostnienia; c) rozwijać wśród nauczycielstwa samodzielność i twórczość [...]; d) pobudzać do twórczej pracy naukowej na różnych odcinkach wiedzy ze szczególniejszym uwzględnieniem momentów regionalnych a przy tym zaznaczać z metodami pracy naukowej⁵⁴.

W latach 1929–1930 wydano 5 publikacji autorstwa wykładowców Instytutu Pedagogicznego (Arnolda Bollanda, Stefana Szumana, Konstantego Sobolskiego, Jana Kuchty i Edwarda Czernichowskiego)⁵⁵, a w lutym 1929 roku ukazał się pierwszy – podwójny, sygnowany numerami 1–2 – zeszyt czasopisma „Chowanna”⁵⁶, z podtytułem „kwartalnik pedagogiczny poświęcony naukowym zagadnieniom wychowania”. Inicjatorem i pierwszym redaktorem pisma (w latach 1929–1930) był prof. Zygmunt Mysłakowski. Jak podaje E. Czernichowski:

Zarówno osoba redaktora, jak i skład komitetu redakcyjnego, w którym są reprezentowani wybitni przedstawiciele prawie wszystkich większych ośrodków życia umysłowego Polski, dają pewną gwarancję, że „Chowanna” stanie na wysokości zadania, co zresztą okazuje się już z dotychczas wydanych zeszytów. Obok poważnych polskich czasopism pedagogicznych, jak „Ruch Pedagogiczny”, „Muzeum” i innych, stała „Chowanna” jako pismo, którego zadaniem jest wolne od wszelkich tendencji publikowanie wyników badań naukowych z dziedziny pedagogii i utrzymywanie takiego poziomu, który by zapewnił tej dziedzinie nauki polskiej odpowiednie stanowisko w kraju i za granicą⁵⁷.

W pierwszych dwóch latach „Chowanna” była czasopismem naukowym, teoretycznie opracowującym zagadnienia pedagogiczne, psychologiczne, socjologiczne i kulturowe, a na łamach pisma przedstawiano nowoczesne metody nauczania, treści z zakresu historii wychowania, filozoficznych i biologicznych podstaw nauczania, omawiano wyniki badań pedagogicznych i psychologicznych, pojawiały się recenzje publikacji, prezentowano informacje o konferencjach i kongresach. Wysoki poziom pisma miało także gwarantować pozyskanie do grona autorów naukowców z zagranicy (ich teksty miały być publikowane w oryginale⁵⁸) oraz zamieszczanie w periodyku streszczeń artykułów drukowanych w językach obcych (angielskim, francuskim i niemieckim)⁵⁹. W celu zapoznania szerokich rzesz odbiorców z zawartością czasopisma w 1930 roku redakcja wysłała egzemplarze okazowe do wszystkich państwowych i prywatnych seminariów nauczycielskich w Polsce, szkół średnich i powszechnych na Śląsku oraz do gimnazjów w Polsce w łącznej liczbie około 1500 sztuk⁶⁰.

⁵⁴ Statut organizacyjny Instytutu Pedagogicznego w Katowicach, Katowice 1934, s. 3.

⁵⁵ Towarzystwo Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Sprawozdanie za rok administracyjny 1929/30, „Chowanna” 1930, t. 2, s. 347–348.

⁵⁶ Tytuł czasopisma nawiązuje do dzieła B. F. Trentowskiego, *Chowanna, czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętności wychowania, nauki i oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży* wydane po raz pierwszy w 1842 roku w Poznaniu. Autor opowiadał się za powszechnością wychowania i podniesieniem jego poziomu, przeprowadzeniem reform oświatowych, przygotowaniem wykwalifikowanych kadr nauczycielskich, respektowaniem potrzeb młodzieży.

⁵⁷ E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 19.

⁵⁸ Opublikowano trzy teksty – jeden w języku niemieckim („Chowanna” 1930, z. 1) i dwa w języku francuskim („Chowanna” 1929, z. 1–2; „Chowanna” 1930, z. 3–4).

⁵⁹ W dwóch pierwszych rocznikach „Chowanny” taki dział wystąpił – por.: Tabela nr 2.

⁶⁰ A. Stopińska-Pajak, „Chowanna” wczoraj i dziś. W 55 rocznicę powstania czasopisma, „Ruch Pedagogiczny” 1984, nr 3, s. 42.

W 1931 roku zmieniła się redakcja pisma. Zrezygnował prof. Zygmunt Myślakowski, a obowiązki redaktora naczelnego objął dr Mieczysław Ziemnowicz. Odtąd zamierzano skupić się na „bardziej praktycznym ujmowaniu pracy wychowawczej”⁶¹ i powiązać tematykę publikacji z życiem szkolnym oraz pracami Instytutu Pedagogicznego. W pierwszym numerze wskazano nowe cele:

Będziemy więc dążyć do tego, aby „Chowanna”:

- 1) budziła zainteresowanie dla naukowego traktowania zagadnień pedagogicznych;
 - 2) zachęcała nauczycielstwo do podejmowania prac naukowych w zakresie dla siebie dostępnym;
 - 3) informowała czytelników o współczesnych problemach pedagogicznych.
- „Chowanna” będzie poniekąd uzupełnieniem wykładów Instytutu Pedagogicznego oraz organem rejestrującym jego prace⁶².

Jednym z zamierzeń nowej redakcji była chęć nawiązania ściślejszego kontaktu z nauczycielami, aby pomóc im w zrozumieniu procesów wychowawczych. Dlatego zaproponowano utworzenie działu pytań i odpowiedzi „w sprawach, które budziły wątpliwości lub trudności w wykonywaniu pracy wychowawczej”⁶³, jednak ta propozycja nie została urzeczywistniona. Zapowiedziano także publikowanie monograficznych zeszytów pisma, poświęconych teoretycznemu i praktycznemu opracowaniu określonych zagadnień naukowych i szkolnych – tym samym czasopismo miało wspomagać działalność Instytutu Pedagogicznego w zaznajamianiu śląskich nauczycieli z nowoczesnymi metodami pracy i wynikami badań naukowych⁶⁴. Zapowiedź redakcji została zrealizowana w 1932 roku, kiedy to ukazał się (z powodu trudności ekonomicznych) tylko jeden tom periodyku poświęcony rewizji stosunku wychowawcy do wychowanka. Redakcja podkreślała ważność tematu wobec zmian w systemie oświaty i wskazywała, że pismo „nabiera wartości trwalszej, nieprzemijającej z upływem danego okresu czasu”⁶⁵, a wydrukowane w tomie teksty miały charakter praktyczny. Po rocznej przerwie (w 1933 roku) czasopismo przekształcono w miesięcznik i wyznaczono mu nowe zadania, takie jak:

- a) budzenie zainteresowania dla naukowego traktowania zagadnień pedagogicznych;
- b) nawiązywanie współczesnych prądów do polskiej tradycji wychowawczej celem utrzymania ciągłości kultury pedagogicznej;
- c) wykazywanie związku między teorią pedagogiczną a zagadnieniami praktyki w szkole polskiej;
- d) informowanie czytelników o ruchu pedagogicznym w kraju i za granicą, o jego ewolucji i przemianach;
- e) wskazywanie dróg, środków i metod samokształcenia⁶⁶.

Redakcja informowała czytelników:

Instytut Pedagogiczny w Katowicach przystępuje od stycznia 1934 roku do wydawania „Chowanny” jako miesięcznika. Tempo przemian społecznych i pedagogicznych jest dziś w całym

⁶¹ *Od Wydawnictwa*, „Chowanna” 1931, z. 1, s. 1.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ „Chowanna” 1931, z. 3–4.

⁶⁵ *Od Redakcji*, „Chowanna” 1932, z. 1–4, s. 1.

⁶⁶ „Chowanna” 1934, z. 1, s. 1–2.

świecie tak szybkie, każda chwila wyłania tyle zagadnień nowych i dyskusyjnych, że zdecydowaliśmy się przekształcić wydawnictwo rocznika na czasopismo miesięczne, które ukazywać się będzie w 10 zeszytach rocznie, z wyjątkiem miesięcy wakacyjnych. W ten sposób czasopismo nasze stanie się bardziej żywe i związane z potrzebami kształcenia pedagogicznego szerokich sfer nauczycielstwa⁶⁷.

Planowano wydawać numery monograficzne, poświęcone kompleksowemu omówieniu jakiegoś zagadnienia, jednak z wyjątkiem numeru 1 z 1934 roku zamysł ten się nie powiódł, a kolejne części obszernych opracowań drukowano w następnych zeszytach. Początkowo periodyk informował o dorobku myśli pedagogicznej, pełnił także rolę popularyzatora i krzewiciela polskiej kultury pedagogicznej, świadczył o żywotności polskiej tradycji wychowania oraz przybliżał czytelnikom działalność Instytutu⁶⁸. Liczba wydawanych w poszczególnych latach zeszytów, ich objętość oraz nazwiska redaktorów prowadzących ujmuje tabela nr 1.

Tabela nr 1
Zestawienie danych
dotyczących wszystkich przedwojennych roczników „Chowanny”

Rok	Łączna liczba stron	Ilość tomów	Numeracja zeszytów	Redaktor prowadzący
1929	336	3	1–2, 3, 4	Zygmunt Mysłakowski
1930	358	3	1, 2, 3–4	
1931	328	3	1, 2, 3–4	Mieczysław Ziemnowicz
1932	238	1	1–4	
1933	—	—	—	Henryk Rowid i Mieczysław Ziemnowicz
1934	480	10	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	
1935	480	10	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	
1936	464	9	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7–8, 9, 10	
1937	480	10	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	
1938	480	10	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	
1939	282	5	1, 2, 3, 4, 5–6	

Źródło: opracowanie własne.

Każdy zeszyt pisma zawierał od dwóch do czterech artykułów i rozpraw, recenzje i sprawozdania z literatury pedagogicznej, psychologicznej i socjologicznej wydawanej w Polsce i zagranicą, omówienie najważniejszych wydarzeń pedagogicznych, nowych metod pracy dydaktycznej i wychowawczej, ciekawych idei pedagogicznych (szczególnie zagranicznych) oraz kronikę Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Szczegółowy wykaz wyodrębnionych działów w poszczególnych rocznikach pisma ujmuje tabela nr 2.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ A. Stopińska-Pająk, „Chowanna” wczoraj i dziś..., s. 41–42.

Redakcja pozyskała wybitnych polskich naukowców, proponowała także nauczycielom i absolwentom Instytutu, by włączyli się we współtworzenie czasopisma i zamieszczali w nim własne teksty. Walory pisma i jego znaczenie dla nauczycieli dostrzegło także Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które w Dzienniku Urzędowym z dnia 10 marca 1936 roku (nr 1, poz. 20) podało informację:

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zwraca uwagę dyrekcji i nauczycieli szkół wszelkich typów na czasopismo pedagogiczne „Chowanna” wydawane przez Instytut Pedagogiczny w Katowicach, ul. Krasińskiego 3. Jako zadanie stawia sobie „Chowanna” budzenie zainteresowania dla naukowego traktowania zagadnień pedagogicznych; nawiązywanie współczesnych prądów do polskiej tradycji wychowawczej, celem utrzymania ciągłości kultury pedagogicznej; wykazywanie związku między teorią pedagogiczną a zagadnieniami praktyki w szkole polskiej; informowanie czytelników o ruchu pedagogicznym w kraju i za granicą, o jego ewolucji i przemianach, wskazywanie dróg, środków i metod samokształcenia (Nr II. S. 6352/35)⁶⁹.

Tabela nr 2

Zawartość czasopisma „Chowanna” w latach 1929–1939

Rok	Numer zeszytu	Działy pisma
1929	1–2, 3, 4	Artykuły Sprawozdania i oceny* Kronika** Dyskusje Streszczenia (artykułów zamieszczonych w piśmie w jednym z języków: niemieckim, angielskim, francuskim)
1930	1, 2, 3–4	Artykuły Sprawozdania i oceny* Kronika** Streszczenia (artykułów zamieszczonych w piśmie w jednym z języków: niemieckim, angielskim, francuskim)
1931	1, 2, 3–4	Artykuły Sprawozdania i oceny Oceny książek* Kronika**
1932	1–4	Artykuły i rozprawy Kronika Instytutu Pedagogicznego

⁶⁹ Komunikat Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o czasopiśmie pedagogicznym „Chowanna”, „Chowanna” 1936, z. 4, s. 192.

1934	wszystkie zeszyty	Artykuły i rozprawy Recenzje i sprawozdania Współczesny ruch pedagogiczny Kronika Instytutu Pedagogicznego Zapiski bibliograficzne Zagadnienia z praktyki wychowania i nauczania*** Spis treści rocznika**** Indeks autorów****
1935	wszystkie zeszyty	Artykuły i rozprawy Recenzje i sprawozdania Współczesny ruch pedagogiczny Kronika Instytutu Pedagogicznego Zapiski bibliograficzne Spis treści rocznika**** Indeks autorów****
1936	wszystkie zeszyty	Artykuły i rozprawy Recenzje i sprawozdania Współczesny ruch pedagogiczny Kronika Instytutu Pedagogicznego Zapiski bibliograficzne Spis treści rocznika**** Indeks autorów****
1937	wszystkie zeszyty	Artykuły i rozprawy Recenzje i sprawozdania Współczesny ruch pedagogiczny Kronika Instytutu Pedagogicznego Zapiski bibliograficzne Zagadnienia z praktyki nauczania**** Spis treści rocznika**** Indeks autorów****
1938	wszystkie zeszyty	Artykuły i rozprawy Recenzje i sprawozdania Współczesne prądy w wychowaniu i kształceniu Kronika Instytutu Pedagogicznego Zapiski bibliograficzne Głosy dyskusyjne i polemiki Spis treści rocznika**** Indeks autorów****
1939	wszystkie zeszyty	Artykuły i rozprawy Recenzje lub Oceny i sprawozdania Współczesna myśl pedagogiczna Kronika Instytutu Pedagogicznego Zapiski bibliograficzne Głosy dyskusyjne i polemiki

Źródło: opracowanie własne.

Legenda:

* – zawierające recenzje pozycji zwartych i czasopism w z. 3–4 z 1931

** – wydarzenia w Instytucie Pedagogicznym, działalności pedagogicznej różnych instytucji w Polsce i za granicą

*** – tylko w zeszyście 4

**** – tylko w zeszyście 8

***** – tylko w numerze 10

W pracach wydawniczych i naukowych redaktorów prowadzących wspomagali członkowie zespołu redakcyjnego. Od samego początku w jego skład wchodził wybitni naukowcy z różnych regionów kraju. Gwarantowało to wysoki poziom czasopisma, budowało jego prestiż i znaczenie, nobilitowało tytuł i sprawiło, że pismo zostało docenione w kraju, jak i dostrzeżone za granicą⁷⁰. Wykaz członków Komitetu Redakcyjnego „Chowanny” zamieszczono w tabeli nr 3.

Tabela nr 3

Członkowie Komitetu Redakcyjnego „Chowanny” w latach 1929–1939

Nazwisko i imię, ośrodek naukowy	Uczestnictwo w Komitecie Redakcyjnym pisma – lata
Czekanowski Jan (Lwów)	1929 (z. 3)–1932
Nawroczyński Bogdan (Warszawa)	1929 (z. 3)–1932; 1934–1939
Szuman Stefan (Kraków)	1929–1932; 1934–1939
Radwan Władysław (Warszawa)	1929–1931
Ręgorowicz Ludwik (Naczelnik WOP; Katowice)	1929–1932
Znaniński Florian (Poznań)	1929–1931
Kot Stanisław (Kraków)	1931–1932
Błachowski Stefan (Poznań)	1934–1939
Bystroń S. Jan (Warszawa)	1934–1939
Łempicki Stanisław (Lwów)	1934–1939
Radlińska Helena (Warszawa)	1934–1939
Czernichowski Edward (Dyrektor I.P.; Katowice)	1934–1939
Kupczyński Tadeusz (kurator; Katowice)	1934–1939
Zawidzki Marian (Naczelnik WOP; Katowice)	1937–1939

Źródło: opracowanie własne.

Problematyka opracowań pedagogicznych publikowanych na łamach „Chowanny” była zróżnicowana – dotyczyła terminologii pedagogicznej (np. 1930, z. 3–4, s. 261–276; 1938, z. 1, s. 1–12), charakterystyki nowych kierunków psychologicznych (1936, z. 1, s. 10–26; 1938, z. 7, s. 303–317), historii wychowania (np.

⁷⁰ W Chorwacji (podają za: E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie...*, s. 22) oraz Czechosłowacji (podają za: *Prasa zagraniczna o „Chowannie”*, „Chowanna” 1934, z. 7, s. 335–336).

1937, z. 3, s. 97–110), założeń i trudności kształcenia systematycznego (np. 1930, z. 1, s. 23–53). Zamieszczano biogramy psychologów i pedagogów (1939, z. 2, s. 49–65; 1936, z. 7–8, s. 289–310) oraz – stanowiące najliczniejszą grupę opracowań – rozprawy o charakterze metodycznym, np. dotyczące wychowawczych aspektów harcerstwa (1932, z. 1–4, s. 105–115), szkolnego teatru (1929, z. 4, s. 219–231), autonomii w wychowaniu (1935, z. 1 i 2), wychowania moralnego, sposobów oceniania (np. 1935, z. 2, s. 70–74) oraz metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów (głównie języka polskiego, historii, przyrody). Znaczącą część pisma zajmowały doniesienia z badań, np. nad rozwojem zdolności motorycznych dzieci (1930, z. 1, s. 113–148); zastosowaniem różnorodnych metod egzaminacyjnych uczniów śląskich szkół (1931, z. 3–4, s. 259–281); środowiskiem wychowawczym śląskich uczniów (1936, z. 5–10); karności (1937, z. 1–4; 1938, z. 5–7). Cenne, także dla współczesnych badaczy dziejów oświaty, były opracowania opisujące stan i ewolucję polskiego szkolnictwa (np. 1931, z. 2, s. 77–98; 1937, z. 3, s. 110–116), przygotowania nauczycieli do pracy zawodowej (np. 1936, z. 7–8, s. 324–339; 1939, z. 2, s. 65–72) czy strukturę systemów oświaty różnych krajów (np. 1935, z. 7, s. 298–305; 1934, z. 9, s. 385–395; 1931, z. 3–4, s. 183–214).

Na kartach periodyku znalazły się opracowania dotyczące tematyki psychologicznej (np. 1929, z. 3, s. 117–143; 1931, z. 3–4, s. 177–182), biologicznych podstaw wychowania (np. 1934, z. 6, s. 253–264; 1934, z. 1, s. 25–34), socjologii (np. 1929, z. 3, s. 195–207). Wartościowym dopełnieniem treści były systematycznie publikowane recenzje dzieł naukowych przydatnych nauczycielom, ponadto informowanie o wydarzeniach kulturalnych i konferencjach pedagogicznych, a także zamieszczanie notek bibliograficznych najnowszych książek z zakresu pedagogiki, psychologii i dziedzin pokrewnych.

W latach 1929–1939 w żadnym z numerów nie podano nakładu pisma, jednak T.J. Dobrowolski pisze, iż „Chowanna” w 1939 roku osiągnęła nakład 11 000 egzemplarzy⁷¹, ale źródła tej informacji nie są znane.

Regionalny dodatek dla śląskich nauczycieli – „Sprawy Szkolne na Śląsku”

W ostatnim numerze „Chowanny” z 1934 roku pojawiła się następująca zapowiedź:

Z dniem 1 stycznia 1935 roku Redakcja miesięcznika „Chowanna” przystępuje do wydawania stałego dodatku informacyjno-sprawozdawczego, którego zadaniem będzie odzwierciedlenie życia bieżącego w dziale szkolnictwa na Śląsku. W „Dodatku” ukazywać się będą zarządzenia władz szkolnych oraz wiadomości o przebiegu konferencji, kursów nauczycielskich, zjazdów w woj. śląskim, sprawozdania z wycieczek pedagogicznych i naukowych itp.⁷²

Wśród wysuwanych głównych celów publikowanego dodatku znalazły się: informowanie o aktualnych sprawach dotyczących kształcenia i wychowania na różnych szczeblach edukacji w województwie, prezentowanie statystycznych informacji dotyczących szkolnictwa, omawianie ważnych dla śląskich nauczycie-

⁷¹ T. J. Dobrowolski, *Geneza i początki Instytutu...*, s. 26. Podobne dane przytacza J. Pieter w artykule *Pierwsza wyższa uczelnia na Śląsku*, „Zaranie Śląskie” 1957, z. 1–2, s. 45.

⁷² *Od Redakcji*, „Chowanna” 1934, z. 10, s. 480.

li kursów, konferencji i zjazdów, informowanie o przebiegu reformy szkolnictwa w województwie i wystąpieniach władz oświatowych, a także prezentowanie działalności ognisk metodycznych poszczególnych przedmiotów. Na łamach dodatku publikowano także artykuły metodyczne, wspomagające nauczycieli w realizacji nowych programów nauczania. Starano się włączyć odbiorców do tworzenia „Spraw Szkolnych”. W pierwszym numerze z 1937 roku apelowano o nadsyłanie (na podany w notce od redakcji adres) informacji i materiałów dotyczących rozwoju prac szkolnych i działalności nauczycieli⁷³.

Dodatek „Sprawy Szkolne na Śląsku” miał zeszytowy format, liczący od 8 do 28 stron, bez okładek, był dołączany do „Chowanny” dla wszystkich prenumeratorów ze Śląska. Ukazywał się on w miarę regularnie i w latach 1935–1939 wydano łącznie 37 zeszytów. Zestawienie wydanych numerów ujmuje tabela 4.

Tabela nr 4
Zestawienie wydanych numerów „Spraw Szkolnych na Śląsku”
w latach 1935–1939

Rok	Numeracja wydanych zeszytów
1935	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
1936	1, 2, 3, 4, 5–6
1937	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
1938	1–2, 3, 4, 5–6, 7–8, 9, 10
1939	1, 2, 3, 4, 5–6

Źródło: opracowanie własne.

Wśród tekstów zamieszczanych na łamach dodatku „Sprawy Szkolne na Śląsku” można wyróżnić:

- a) sprawozdania z konferencji metodycznych, kursów wakacyjnych, wycieczek pedagogicznych, działalności Szkolnej Poradni Psychologiczno-Lekarskiej przy Instytucie Pedagogicznym itp.;
- b) artykuły informacyjne o dużym zróżnicowaniu tematycznym, np. dotyczące charakterystyki poszczególnych szczebli edukacji, warunków przyjęcia do liceów ogólnokształcących i pedagogicznych itp.;
- c) artykuły metodyczne zawierające liczne wskazówki i uwagi organizacyjne, techniczne oraz metodyczne związane z realizacją programów nauczania poszczególnych przedmiotów, organizacją wycieczek, wykorzystaniem pomocy dydaktycznych (np. podręczników, radia) w prowadzeniu zajęć;

⁷³ Zob. więcej na ten temat: A. Budniak, *Czasopismo pedagogiczne „Chowanna” (1929–1997). Zarys monograficzny*, Katowice, 1999, s. 141–151; A. Budniak, „Sprawy Szkolne na Śląsku” – regionalny dodatek do miesięcznika „Chowanna” w latach 1935–1939, [w:] *Śląskie Miscellanea*, red. J. Malicki, K. Heska-Kwaśniewicz, Katowice 1995, s. 60–67.

- d) kronikę spraw bieżących, zawierającą wzmianki o tematyce audycji radiowych dla dzieci, rodziców i szkół, rozdzieleniu stypendiów, wynikach konkursów i zawodów, zarządzenia centralnych i regionalnych władz oświatowych, informacje o urloпах, mieszkaniach służbowych czy warunkach awansu dla nauczycieli;
- e) informacje o nowych książkach zakupionych do Biblioteki Pedagogicznej przy Instytucie;
- f) reklamy przyrządów i pomocy szkolnych, firm rozprawdzających meble szkolne, reklamy książek pedagogicznych i czasopism;
- g) informacje od Redakcji, np. po rozpoczęciu działalności ognisk metodycznych, sprostowania i errata błędów zamieszczonych we wcześniejszych numerach dodatku;
- h) nekrologi w rubryce „Z żałobnej karty” – tylko w z. 3 z 1935 roku.
- i) przegląd prasy – w 1937 roku.

Większość tekstów nie była sygnowana nazwiskami (z wyjątkiem opracowań metodycznych, których autorów podawano), nie wskazano także składu redakcji, choć można domniemywać, iż był to ten sam zespół, który redagował miesięcznik „Chowanna”. Zawartość dodatku „Sprawy Szkolne na Śląsku” zdumiewa swoją różnorodnością, aktualną tematyką, zwracaniem uwagi na wszystko, co może zainteresować nauczycieli, świadczy też o niezwykle prężnej działalności oświatowej w regionie. Jedynym mankamentem dodatku „Sprawy Szkolne na Śląsku” jest brak jednolitego kryterium doboru zamieszczanych informacji, co sprawia wrażenie chaotyczności w doborze treści.

Znaczenie Instytutu Pedagogicznego dla rozwoju oświaty na Śląsku

Na podstawie analizy różnorodnej działalności Instytutu Pedagogicznego można wskazać wiele inicjatyw i poczynąń wartych odnotowania i zapamiętania. Instytut wyrósł z potrzeb lokalnego środowiska, łączył działaczy związkowych, nauczycieli, władze oświatowe województwa, szkolną kadrę kierowniczą, naukowców. Żywo odpowiadał na pojawiające się zapotrzebowanie: pogłębiania kwalifikacji nauczycieli, informowania o reformie oświaty, organizowania konferencji i kursów metodycznych i doształcających, prowadzenia szeroko dostępnych wykładów, włączania nauczycieli do badawczych prac naukowych, prowadzenia poradni psychologiczno-pedagogicznej i szkoły praktyk, zorganizowania biblioteki pedagogicznej i drukowania dzieł naukowych (np. upowszechniających zagraniczną myśl pedagogiczną), a także wydawania pedagogicznego czasopisma naukowego.

Działania popularyzujące wiedzę skierowane były do szerokiego grona odbiorców – obejmowały zarówno czynnych zawodowo nauczycieli, zainteresowane osoby spoza kadry oświaty, jak i rodziców, którzy chcieli pogłębić swoje kompetencje wychowawcze. W tworzenie i działania uczelni zaangażowane były władze województwa śląskiego, a przede wszystkim Wydział Oświecenia Publicznego, zapewniając wsparcie finansowe, kadrowe i organizacyjne. Świadczyło to o zrozumieniu znaczenia regionalnej oświaty i jej potrzeb.

W prace Instytutu oraz w publikacje na łamach „Chowanny” włączeni byli uznani naukowcy z różnych regionów kraju, co gwarantowało odpowiedni poziom zajęć dydaktycznych i wartość opracowań drukowanych w periodyku. Władze Instytutu Pedagogicznego od początku dbały o bogaty program studium. Wskazuje na to przedstawiona problematyka, w jakże nowatorskim, szczegółowym ujęciu (podobnym do współczesnego opisu zawartego w karcie kierunku⁷⁴) oraz układ zajęć (obejmujący przedmioty główne, pomocnicze, dodatkowe i praktyki pedagogiczne, mocno akcentowane w programie, uwzględniające hospitacje i prowadzenie zajęć), a także powiązanie zagadnień teoretycznych z praktyką, zastosowanie metod wyzwalających samodzielność i aktywność słuchaczy⁷⁵ (np. dyskusja, analiza i interpretacja dzieł pedagogicznych). Na uwagę zasługuje fakt natychmiastowego organizowania zajęć dla nauczycieli, które przygotowywały do zmian związanych z reformą oświaty w 1932 roku. Były to zajęcia w ramach studium nauczycielskiego dla słuchaczy, ale także liczne kursy metodyczne, pedagogiczne, wychowawcze dla nauczycieli z całego województwa, np.: kursy dla wychowawczyń przedszkoli, kursy rolniczo-ogrodnicze związane z wykorzystaniem w nauczaniu przyrody i geografii tworzonych przy szkołach ogrodów, uprawy i zbioru ziół itp.

Prężna i wielowątkowa działalność Instytutu Pedagogicznego w Katowicach zasługuje na docenienie i refleksję. Może także służyć dziś za wzór podejścia do przygotowania nauczycieli: rzetelna, sprawdzona wiedza naukowa prezentowana w ramach zajęć na uczelni, poszerzana poprzez opracowania zamieszczane na kartach naukowego periodyku, uzupełniana praktycznymi wskazaniem w trakcie kursów, konferencji i spotkań, działalności poradni psychologicznej i szkoły ćwiczeń, dyskusji i badań naukowych w ramach koła absolwentów, wsparta ofertą biblioteki pedagogicznej, umożliwiającą samokształcenie – to kompleks propozycji potrzebnych nauczycielom także obecnie.

Bibliografia

- Budniak Alina (1995), „Sprawy Szkolne na Śląsku” – regionalny dodatek do miesięcznika „Chowanna” w latach 1935–1939, [w:] „Śląskie Miscellanea”, t. 8, red. Jan Malicki, Krystyna Heska-Kwaśniewicz, s. 60–67.
- Budniak Alina (1999), *Czasopismo pedagogiczne „Chowanna” (1929–1997). Zarys monograficzny*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Czernichowski Edward (1930), *Organizacja i znaczenie Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, Katowice: Wydawnictwo Instytutu Pedagogicznego.
- Czernichowski Edward, przedm. (1935), *Z działalności Instytutu Pedagogicznego w Katowicach w latach 1932/33–1933/34*, Katowice: nakładem Instytutu Pedagogicznego.
- Dobrowolski Tadeusz J. (1960), *Geneza i początki Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, Biuletyn nr 17, Katowice: Śląski Instytut Naukowy.

⁷⁴ Z działalności Instytutu Pedagogicznego..., s. 27–57.

⁷⁵ Tamże, s. 58.

- Dr. Wil. Fr. (1931), *Żywe źródło wiedzy pedagogicznej w Katowicach*, „Polska Zachodnia”, nr 57, s. 9.
- Instytut Pedagogiczny w Katowicach* (1928), Katowice: nakładem Instytutu Pedagogicznego.
- Instytut Pedagogiczny w Katowicach* (1930), „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. 2, s. 386–387.
- Instytut Pedagogiczny w Katowicach* (1938), „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. 6, s. 470–472.
- Komunikat Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o czasopiśmie pedagogicznym „Chowanna”* (1936), „Chowanna”, z. 4, s. 192.
- Od Redakcji* (1932), „Chowanna”, z. 1, s. 1–2.
- Od Redakcji* (1934), „Chowanna”, z. 10, s. 480.
- Od Wydawnictwa* (1931), „Chowanna”, z. 1, s. 1–2.
- Pieter Józef (1957), *Pierwsza wyższa uczelnia na Śląsku*, „Zaranie Śląskie”, z. 1–2, s. 42–54.
- Prasa zagraniczna o „Chowannie”* (1934), „Chowanna”, z. 7, s. 335–336.
- Prażmowski Józef (1936), *Szkolnictwo w Województwie Śląskiem. Przedszkola, szkoły wszelkiego typu, nauczycielstwo. Opracowane na podstawie materiałów urzędowych i innych źródeł*, Katowice: nakładem autora.
- Ręgorowicz Ludwik (1959), *W sprawie założenia uniwersytetu w Katowicach*, „Słowo Powszechne”, nr 44, s. 4.
- Stasiak Piotr (1936), *Biblioteka Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, „Zaranie Śląskie”, nr 2, s. 123–131.
- Statut organizacyjny Instytutu Pedagogicznego w Katowicach* (1934), Katowice: nakładem Instytutu Pedagogicznego.
- Stopińska-Pająk Agnieszka (1984), „Chowanna” *wczoraj i dziś. W 55 rocznicę powstania czasopisma*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 3.
- Towarzystwo Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Sprawozdanie za rok administracyjny 1929/30* (1930), „Chowanna”, t. 2, s. 343–350.
- Założenia Instytutu Pedagogicznego w Katowicach* (1928), „Polska Zachodnia”, nr 165, s. 3.

**“Chowanna”, the Pedagogical Journal,
as a representation of the activity of the Pedagogical Institute in Katowice**

Summary

The article describes the establishment and operation of one of the most important Polish scientific institutions founded in Upper Silesia in the interwar period – the Pedagogical Institute in Katowice. The paper presents the most critical goals, tasks and organization of the Institute, which solemnly inaugurated its activity on October 28, 1928. The most important periodical of the Institute – the pedagogical magazine “Chowanna” has been described in detail. “Cho-

wanna” was published from 1929 to 1939. It was a scientific journal for the first two years, theoretically developing pedagogical, psychological, sociological and cultural issues. Later on, it functioned as a supporter and advocate of Polish educational culture and brought readers closer to the activity of the Pedagogical Institute in Katowice. Since 1935, the regional supplement “Sprawy Szkolne na Śląsku” (School Affairs in Silesia) was attached to the magazine.

Keywords

Pedagogical Institute in Katowice, “Chowanna”, “Sprawy Szkolne na Śląsku”, pedagogical journal, teachers, education in the Upper Silesia

Pädagogische Zeitschrift „Chowanna” als Manifestation der Aktivität Pädagogischen Instituts in Kattowitz

Zusammenfassung

Der Artikel beschreibt die Gründung und Tätigkeit einer der bedeutendsten polnischen wissenschaftlichen Einrichtungen in Oberschlesien in der Zwischenkriegszeit – des Pädagogischen Instituts in Kattowitz. Es wurden die wichtigsten Ziele, Aufgaben und Organisation des Instituts vorgestellt, das am 28. Oktober 1928 feierlich eröffnet wurde. Die wichtigste Veröffentlichung des Instituts – die pädagogische Zeitschrift „Chowanna” wurde ausführlich beschrieben. Die Zeitschrift erschien von 1929 bis 1939. In den ersten zwei Jahren war es eine wissenschaftliche Zeitschrift, die pädagogische, psychologische, soziologische und kulturelle Fragen theoretisch bearbeitete. Später fungierte er als Popularisierer und Förderer der polnischen pädagogischen Kultur und machte die Leser mit den Aktivitäten des Pädagogischen Instituts in Kattowitz bekannt. Ab 1935 wurde der Zeitschrift die regionale Beilage „Sprawy Szkolne na Śląsku” hinzugefügt.

Schlüsselwörter

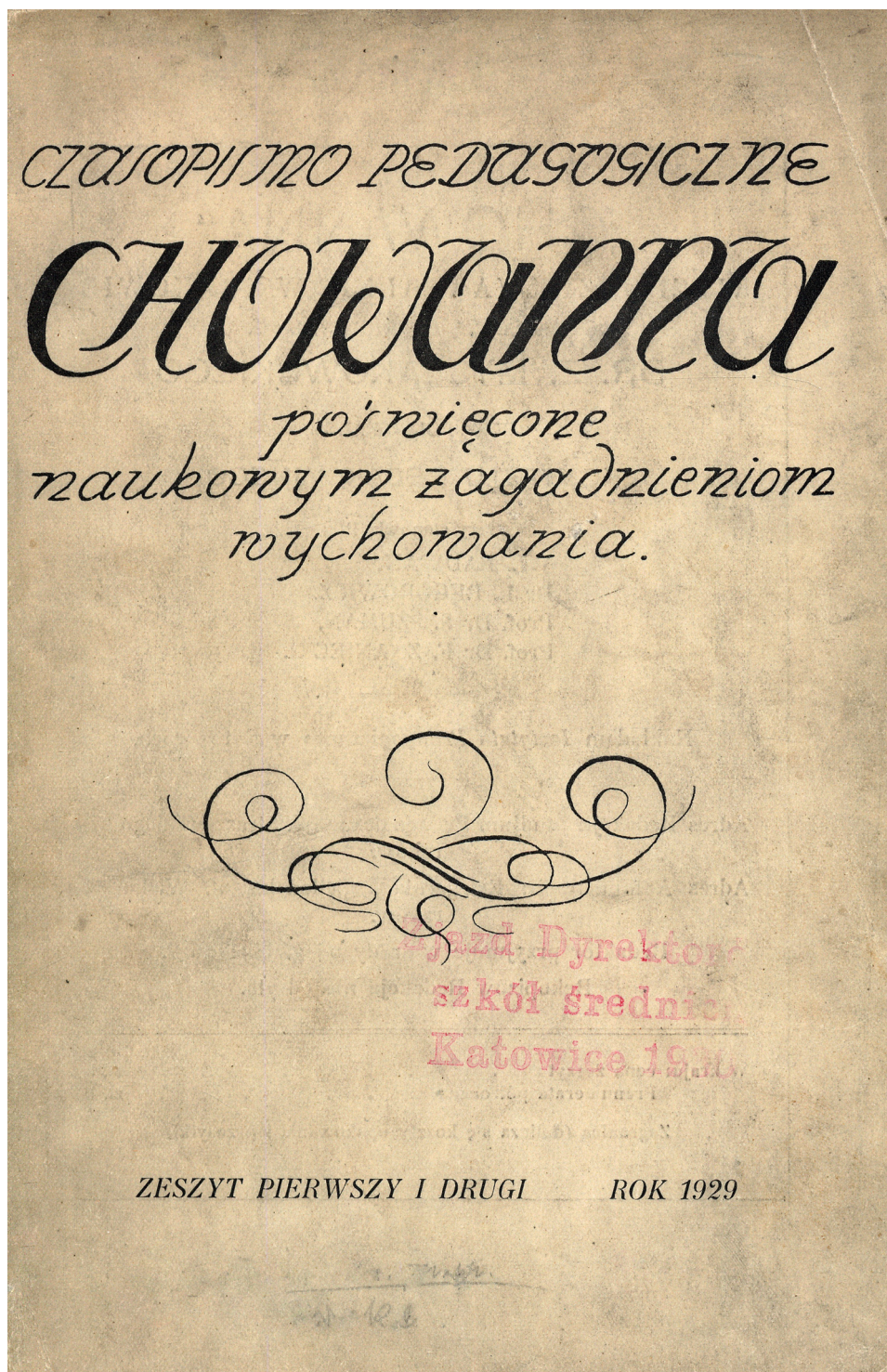
Pädagogisches Institut in Katowice, „Chowanna”, „Sprawy Szkolne na Śląsku”, pädagogische Zeitschrift, Lehrer, Bildung in Oberschlesien

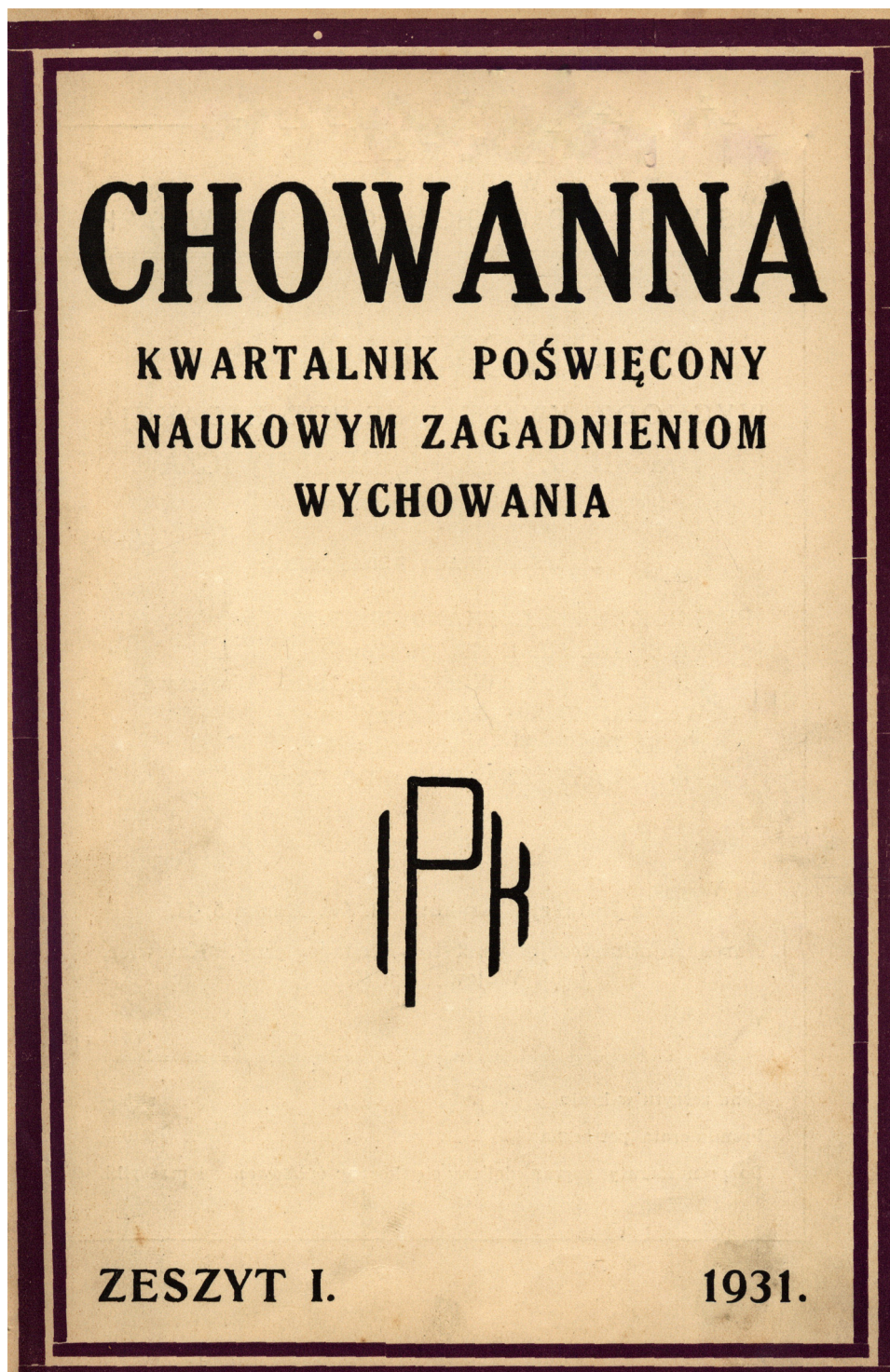
Sala wykładowa i pracowania psychologiczna
Instytutu Pedagogicznego w Katowicach („Chowanna” 1930, il. II i III)

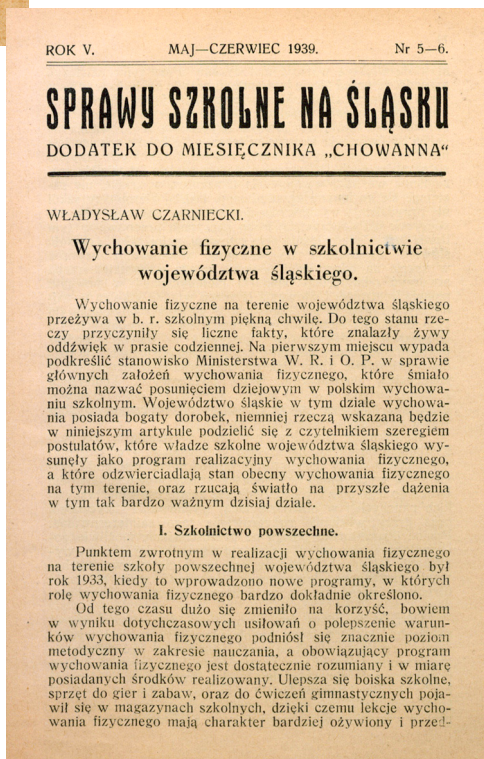
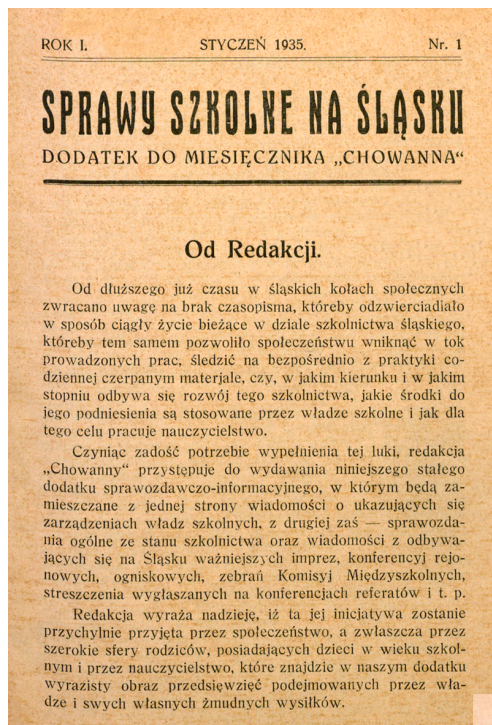
Czytelnia i klasa wzorowa Instytutu Pedagogicznego w Katowicach
(„Chowanna” 1930, il. IV i V)

Okładka pierwszego rocznika czasopisma „Chowanna” (1929)

Okładka czasopisma „Chowanna” (1931)

Strony tytułowe dodatku „Sprawy Szkolne na Śląsku”.
Pierwszy numer (1935) i ostatni numer (1939)